

АЖЫГЛАМА КИРГЕН ТУДУГЛАР

ТЭЛИ. Бай-Тайганын топ район өмнөлгөнине немерде тууду чокта чаа ажыгала кийрген. Ол болза улуг кемээлди туудт, эри иини каат өмнөлгө бажычы-биле демей. Ында үчүн ажыг өрөөндөр бар. Аарыг кийилер чыдар, эмээр, дүлөп алышыкын чорудар болгаш өскө-даа өрөөндөр эки депири кылган. Оон ангыда нем кылар черин туткан. Туудуга ионг, соок сут дам-чымдыгын таарымчалыг кылган.

Тудуг улгатыны-биле электери чырып хойбуле негээр болу берген, мычан-гаш өмнөлгөн чында чаа подстанцияны тудуп, ажыглада кийрген. Оон ачында электери куну өмнөлгө чечир болу берген. Бо бугу өмнөлгө ажыгачыла-рыга өмнөлгө чыдар ил-кыларга, хулөп алышыкына негелерге кончут таарымчалыг болган.

БАЙ-ХААК

Сосновна суурда тускай хлеб магази-нин тудуп, ажыглама кийргени садып алышыларга таарымчалыг байдыгы тур-гускай. Бай-Хаактын хлеб заводунун магазини болган-да оон удуртулганын хулөп үзүткөндө, ажыктын өк-көндөр дөш сагышты салып турар. Магазинни садыгжа-зы Елена Горбунова садыг-лашкан, иштин ашпап, арыг-лап, одал, тааныл хулөп-гезин күсөдип турар, ол болза ашпа-көпөсти кампап алышына ажыгыт болган.

КЫРЫЗА-ДАА...

Чөөн-Хемчик районда «Хөндөгей» сохотуну хоочун ажыгыны К. К. Ондар кырыза-даа кылар аныгдыг кийин. Кадмы-оол Карышович ам-даа хойжулашышаа хе-воор. Ол 40 аягы чыл мал-чыныган.

ШАМПАН ЧАЖЫРАР САДЫГЖЫЛАР

1991 чылдың декабрь 24-те Тес-Хем районуну Самагалдай суурин 2 дугаар магазинни шампанское саткан. Арага садып турар үедө оонур хой турган, каш-ла кижини сумка-сумка-биле садып алган соонда, «өтөнгөн» дээн. Ынча дээрге-даа, улус «чедир садынар» дээн, чорбайн турган.

Солун 1925
чылдың август
31-де үнүп
эглээн

ШЫН

№ 9 (14733) 1992 чылдың январь 15, среда Чыгыдар өртөз 10 коп. Садыр өртөз 50 коп.

ЧЫЫШ-КИЧЭЭЛДЕР

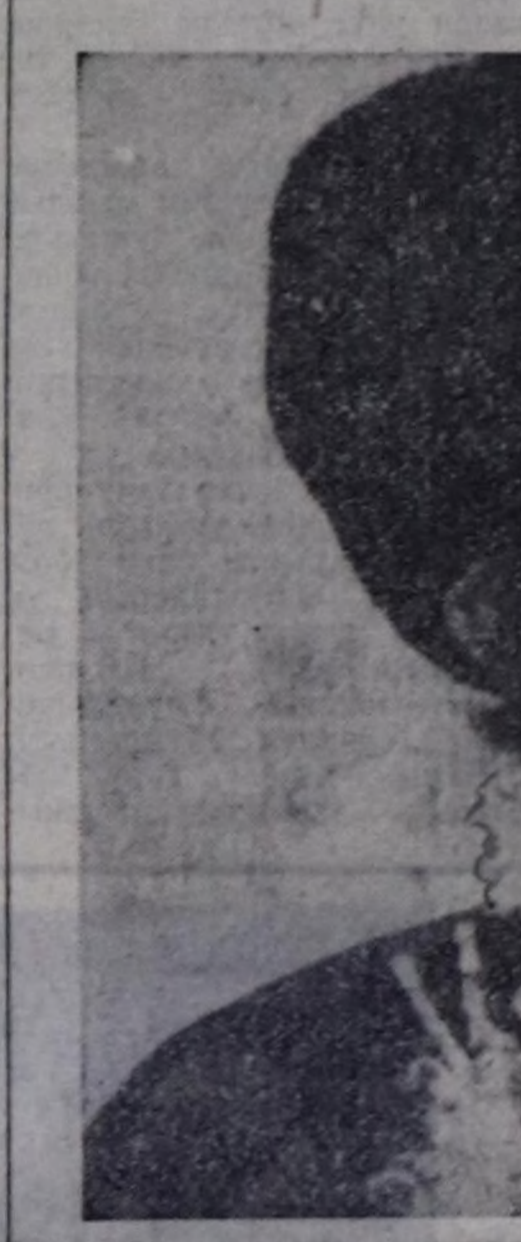
«Школалар январь 14-те өөренис, башкылар ажал соксадыр деп турар» диген чугаалар Кызыл хоорайга дыргын тараан. Шына-ла, хоорайнын школаларына дүүн конга медээзи дыналган. Школаларга мындыг болган, а яси-садыктер бо удаада канчанган?

Чымыш эртин турар үедө Тыванын улус өөредилгезини болгаш эртем ажыгачыларынын профвилел рескомунун даргазы М. Ч. Оор-жакка ужуражы берген, тайылбыр кылып бээрин дилел, профвилелдер бо байдалды канчаар көрүп турарын айтырдым. Маңай-оол Чүдүнович кыска та-йылбырын эгезинде баш-кыларын бо чымыш дет-кин турарын дынаткан, башкыларын социал кам-галалы, школаларын ханды-рылгазы-биле холбашкан профвилелдерини шит-пирлээри эргежок чугула деп турар айтырдылар. Ол чүдүлдер башкыларын негелдесинде шупту кирген. Негелделер республиканын казанга чет-кен, 13-түн хунунде улус өөредилгезини ажыгачы-ларын кийриштер ол талазы-биле чугаа Тыва Республиканын Министрлер Чөвүлелин Даргазы Ш. Д. Ооржакка база болганын ол чугаалады.

БОЛБААН

негелделер салып, оон чымыш чыгып келгенер. Хоорай Советинге четпейн баарыны канды-даа барымдаазы чок, Башкылар-нын, школаларын, уруглар асли-салтарын амыдырал-чурталгазынын багуну ай-тырдылары анаа болгаш хоорускомга дорт хамаар-жыр болгай. Харын-даа хоорай Советинин даргазы Ю. П. Слободниковун албан-дужаалындан халажырын негез сестерин плакаттар көстүп чорду.

САГЛЫНЫН ХОЙЖУЗУ

ЧУРУКТА: Овур районнуу Саглыда «Кызыл туу» сохотун хойжузу Ооржак Кызыл-оолович Чамбыдай ол черин мал ажыгына үжөн беш чыл болган. Өг-бүленин кийрилгези-биле чыл саглыда багай эвес куш-ажыгы көргүзүл-дерин малчынап келген.

Бир чымыш малчын чүсе оонаштыр 110 баш хураган-ны менди алгаш, Овур кожуунда бедик көргүзүл-гү малчынын саглына кирген. Эртен чылда үс хойга оонаштыр 80 хураган-ны өстүрөн.

КАНДЫГ РОССИЯГА ЧУРТТААР БИС?

РСФСР-ниң улус депутаттарының I Съездине-ге Россияны чаа Конституцияны (Ундезини Хоойдузу) ажыгачы кылырын талазы-биле Дээди Советтин Конституция комиссиязы тургустунган болгай. Ам ол комиссияны ажылы кол-дуунда доозулган, Конституция төлөвилени бо чылдың кодуунда-ла бирги чартында Съездиге чугаалажып, сайгарып көрүп, хулээн аар хире. Комиссияны ажыгач эгезинден бээр элээн үе эртин, бистин инитилгезине дыка хой өскерил-гер болуудаан. Оларын номчукулар эки билер, РСФСР-ниң ады беэни өскерил, ам чүгле Россия Федерациязы дээр апарган болгай бис.

Интервью

бодум билер мен деп билер болза, шын эвес, эргелер-биле черелестир хамааты-ныкын инитилел мурун-га хулэелерге база-ла бар болгай. Ынчангаш ол бүгү-нү канчаар боттандыра-рын чаа Конституция тө-лөвиленин кол ундезини бооп турарын база каттап айтып каайн.

Төлевилелде кайы бо-луктуң талазы-биле эң чо-рудээлиг, маргылаалыг айтырлар тургустунуп кээп турарыл?

Тырып каан диктик, кат-тышканарнын кайызын кол дээрли, каттыккан чер-лерин төү кайызы болур дээн чикетиг айтырлар беэни тургустунуп кээр шы-нактыг. Ынчалза-даа чогу-н бо болал Конституция төлөвиленинде саналдаттын-ны турар дээрин айтып кагза эки боор.

Оон ангыда, орус чон Россияны тургузуу турар республикаларда хой-хей чылдарда база чурттап, оларын ундезин чоңуну чы-рыбас кезээ аларган чы-нактыг. Кайы-бир респу-бликаны дээр болгай. Ол-ла үедө ол бодун чүгле ол рес-публиканын эвес, бугу Рос-сияны хамаатын кылдыр билги, бодун орус чурту-ндан канчаар-даа ангылабайн турар.

— Чаа Конституция тө-лөвиленин мурундалгы конституциядан кол ылгалы чүү ирги, Чимит-Доржу Ба-йырович?

— Шын харын, баштай көөрге ылдыг. Ынчалза-даа ону ханызы-биле өөренип көрүп, сайгарып көөрге, ылдыг дадалаал кижиге арт-пас чорган. Чүге? Ам чам-дык чурттарыны конститу-цияларын ал көрөөл-ди. Американың ди-жик, ол ийи чыл-дар дургузуна колдуун-да өскерилдей келген бол-гай. Оон кол-ла чылдаага-ла политиканы чок бооп ту-рары-дыр. Чуртун күрүнө тургузуу канды-бир поли-тикти партианын болүгө-лешининин угланышына-н, идеологиянын хамаарышпас боорга, ылдыг-дыр.

Ушкү санал. Чээрби-чээрби ийи хире национал республикалар турар, а Россияны арткан дэвие-күзүн чээрби хире черлерге (губерниялар диген) ангы-лаар, амгы туруп турар об-ластар, крайларын каттыш-тырар-биле дөмейлештирер. Маака кымдык орус край, областарын төлөөлери чоп-шөрөшпейн турар. Тургу-зунул, чурттан келген бай-далды өскертип, ангы-ангы черлерден келген улустар тургускан болгай, ынчангаш черин анаа-ла чара шапкы-

— Силер ол Конституция төлөвилени-биле ажыгачы турар-дыр силер. Бистин, чоңуну талазындан силерге канды-бир дуза аам дет-кимче керек эвес ирги бис?

— Бо төлөвилелди чү-гөөлүгү, сайгарып кө-рү-гү бистин Тыва Респуб-ликамын чурттагылары, ылгалы Советтер анык-талгылары, өртемденер иденпейлиг киржин, ботта-лырын санал-ооналарын кийир болза деп күзөөр кийи-дир мен. Черле арай талаарыны кончут хевирлиг ийири. Санал-ооналарын-ны кирип, массалыг ин-формация чепектеринге чу-гаалдан чорудуп көрүп деп, номчукуларны бо итерөө-нү ажыгачы дилээр бодай-дыр мен.

Тыва Республиканың Дээди Советиниң чедиги чымышны эөлчөг чок он ушкү сессиязын чымылдыр дугайында
ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ
Тыва Республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң доктадыры болза:
Тыва Республиканың Дээди Советиниң чедиги чымыш-нын эөлчөг чок он ушкү сессиязын 1992 чылдың январь 28-те Кызыл хоорайга чымылдыр.
Тыва Республиканың Дээди Советиниң Даргазы **Б. БИЧЕЛДЕЙ.**
Кызыл хоорай.
1992 чылдың январь 13.
1992 чылдың февраль 1-де дыштаныр хунну 1992 чылдың февраль 3-чө шилчидер дугайында **ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ**
1992 чылдың февраль 4-те Тыва Республиканың чоңуну байырлаа — Шагааны байырлаар-биле холбаштыр 1992 чылдың февраль 1-де дыштаныр хунну 1992 чылдың февраль 3-чө шилчидер.
Тыва Республиканың Дээди Советиниң Даргазы **К. БИЧЕЛДЕЙ.**
Кызыл хоорай.
1992 чылдың январь 13.

ХКД ЧУРТТАРЫНДАН МЕДЭЭЛЕР

ТАШКЕНТ. Узбектиң президентизи Ислам Каримов-тун чарлы-биле мурундагы ССРЭ-ни ИХМ-ниң ишти-ни шериглерини оон дөвиссөөринде турар каттыкчы-кыныры болгаш тус-тус кезектери республиканын бүрүн эргезинде кирген. Оларын баазанынга Узбектиң ИХМ-нин иштини шериглер каттыкчылыкын тургустунар, ССРЭ-ниң ИХМ-ни иштини шериглерини Ташкентте дээди школанын болгаш дээди шериг-техниктиг ундеш-езин республиканын ИХМ-ниң эргезинге дамчыткан.

Ажыгыч конпарнын со-циалистиг партиянын I съездин 1992 чылдың январь 25-те 10 шакта Кызыл хоорайга Коетов кудум-чугада № 51 бажыга (өө-редилге-бугурулге комбинаты почта чаны) болурун парти-

СЕРЕМЧИДЕ ХОРАМЧА ЧОК

«Шын», «Тываның аныктары» солуннарда Мейтүр-Тайгада сарыктар араары, ол чума деп аары дээринге каратып турарыны көмүскөн, бистин хоюг сүтүгү, чараш, шымактык мадыктык өлүп хорал турарына хомадал, сагыш-сеткилим халсап, ол чүү мөгү аарыг деп чүвенин дугайында билир деп шийирлел алдым. Чамдык кишилер чеме-даа мал азырап чорса, ол аарыгыны, оң демдектерин дугайында бибес боор чыгым. Чүге дээрде ол халдарылыг аарыгдан мал-маган мыда-хаал аарыгы, бистин туртуу-саалга сөөлү 40-50 чылдар-да шуут аарып турган. Мал өмчизи кижи болган, чума аарыгы дугайында билир көрөй. Ол аарыгы дугайында билир алары эң ылаңгыт мал-маганын кижи-лерге аажытты.

ри, кадарчылар оларнын идик-хемини, ап чоруур де-лит-херекселерини, ан-ти-фептиказын кылаас болза, олар баша чума аарыгынын тардыкчылары апарып бо-лур.

Бир аес мал-ла чума аарыг деп бадитканын болза, аарыг үнген чөр-биле аргымыктыгны кызыгаарлап, карантин чарлар. Каран-тин бугаар көрдүнген хем-чеглерни шүптүзүн ап чо-рудар. Мал-маганын, бо-уаада сарыктарын, тай-га-таскыл кезип олттарын болдурбас, оларнын дес-тар, аарыг мал турган ка-жааларын, коданнарнын өдөн өрттедир, ол аарыг-дан өлгөн малдык сегин өрттедир дээп, алды-ла хем-чеглер хей. Оларнын шүп-тузун Ветеринария хойуу-жудулагында айтып каан.

Чума аарыгы болдурба-зынын кол магалдыгы—ол аарыгта удуз ветеринарлыг хемчеглерди доктааткан хуусааларда баш удуз ап чорудар. Чумага удуз сым-кыртты камгалал вакци-наларны бистин чуртувуса шига-ла бугуруп ундур-ген. Терс-Хельге чумага удуз камгалал аяккадары чору-дуп турган экспедиция-биле эртен чапын ужурашкан болган. Бо аарыгта удуз кам-галал аяккадарын Моз-би-ле кызыгарлашкан чеглер-ге албан чорудар ужурдуп. Ол туртка чума аарыг тыптып болурунун тыптып турганын-дык дугайында мелдээр-дыкчалык турар-дыр. Чумага удуз камга-лал вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар. Чума аарыгы удуз камгалалдык вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар. Чума аарыгы удуз камгалалдык вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар. Чума аарыгы удуз камгалалдык вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар.

Чума аарыгы удуз камгалалдык вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар. Чума аарыгы удуз камгалалдык вакцина сымкыртты наан мал 3 киши иштеди ол аарыгдан аарып барып бо-лур. Ол хуусаа төнерге, база катап камгалал сымкы-ртышыны кылар.

Оттук-оол ОНДАР. Мал аажыч.

«Шынык» кодээ аякка-агы кидизиле: Мындык инзылык материал сарык-тар чума аарыг деп кара-зыг тыптып көргө-ле дораан солдуга парлатынган болза, малчынарга, хууда мал-маганын кижилерге аажы-тыг боор ийик. Ол аарыгдан мал-маганын нанчаар камга-лаарын, кидиз хемчеглерин баш бурунгаар ап чорударын олар билир алган турар ийик. Шак ындаг материал-ды солдуга парлардып киж-лер хамкытын мурунда, республиканын Агроустур аякка-агы ветеринар тус-най артемингерлер боор ук-турган.

Республиканын агроустур комп-лексион Тыванын экономиказын үндөсүн, кол адыры, Агроустур аякка-агы удузтуулазы, специалистер болууну аякка-агы хемчеглерин, шийирлел чүрүктүр айттырылар чүрү-ктерин, оларны чонга дымдарына парлатка ор-ганнарны шоолуг-ла аякка-лавай турарлар. Оларнын аякка-херектерин чыдырыг чүгө парлатка аякка-агы-ларын херээ дээр инзы-дык. Сөөлү үеде үнген, бистин амыдыралыкка удуз ужуруткалыг чүгүлэ экономикагит реформалар (ви-зиализорге, «Чер реформа-зын РСФСР-ге боттандырап талазы-биле сонгарлаптык болбас хемчеглер дугайында Россиянын Президентини Чарлыны) кидиз хем-чеглерни республиканын Агроустур аякка-агы азы-кедээ аякка-агы министр-ствозу ап чорудар деп турарын чон билир алыр болза аажытты-ла болур ийик.

Тыванын агроустур ком-плексион удузтуу баштап турар чамдык кидилер чар-тык чамыт байдалдан үнүп, аякка-агы кидизиле, канчаар аякка-агы азы деп аажык чарлыг корукче боттарынын эки туразы-биле шийирли күсөнич.

ЧИЖЕЦЕНЕРНИ КАЧЧАРЫЛ?

1940 чылдарга чедир, оон-даа бээр, дайы чылдарында бешти Тываның чоңу шак мындыг аарыкчылыг өрткөтөр көрөйи келген.

Феодалдыг Тыва үениде даштыкынык чижек садыг-жылдары чоңу Мөдчү, баранын (шан, таакыны болган пос-таанын) улуг өрткөк садым турганын менден улугулар билдирер боор. Ынчан тыва чоң мал-маганын, шымак чорай болган тооваан.

Амгы үеде бистин чоңуус мал-маганын мымышкы-биле колхозтарга дужаанкаш, адым олуруп калганын чон кайын уткан деп. Ооң кырынга экономика, эде тургузуушун, рынок деп чүве келсире, ам хой мал-маганын аес, рынок өрткөтө болган оске кара сагыш-чижекчелерин эмин эрттер өстүргөн өрткөтөн бараан, аш-чем садым алыр дээр ыраазырап, дүвүргөн турары ол.

Ам бистин Тыва бодунук шийик херээ боду шийирлел чүве болганда, шымак-ла, аш-чем, инди-хеп өрткөт эмин эрттер улгаттырбас талазы-биле чоңуна чагай чоруу дээр база пенсионерлерин аштап-сугаарын, эден-тургары болдурбас дээр, келир үенин чаш салганын туретес дээр бистин соңуш алган идегел-дик депутаттарыны санал-оонам бээр болган ийик.

Хүн бүрү бараан өрткө өзүп, оон аразында чижек садыгчалар тыптып, чоңуу эвээш-биле ашка-төгөрүн ушта шаап ап турда, чоңуун чагай чоруу, келир үеде дээр турак турар бистин чазавыс оларны кидиз-даа контрол чок, сула салыккан. Чон ол хире бергенде тур-да, асаан аксын, үдүргөн доктаал-шиитирин үге боттандырабас чүвө?

Бараан-сараан ховартаан-даа болза, чижекчелер бараан-ны тыпкан, чоңу чүдүп чип, байып турар-дыр. Ол дугайында республика парламентыга, радио, телевиозорга чүгүлэ турга-даа, огулук хемчег албанын-биле ол ам-даа уламчылап турарын дымак турар-дыр бис.

Салтак-оол ТЮЛЮШ. Пенснер.

Кыска дыңнадыглар

САРЫГ-СЕП. Каз.Хем районун «Бурен» совхоз-ту тундуде спорт залын, бөлүмүн аякка-агы аякка-агы дөңгө, 300 киши олурар залдыг Ча Культура бак-чыны аякка-агы киргенги кедээ шийирлелге өөрүңүт болган. Олар хостуг үенин аажытты, солун эрттерин, чаа кино-чуруктарын док-таамал көрүп дээр Тыва Республиканы Культура министрствозу хөгжүм хер-рекселерин, аппараттарын ны береш, кино көргүзөр тургузууну кылып берген.

СУТ-ХӨЛ. Карл Маркс ат-тык совхозтун сут-баран фермазында улуг инек ка-назы аякка-агы кирген. Ол комплекске саанчылар-нын бугуручулуг аякка-агы-нында, индиктер аажарын, чегеренинге таарымчалыг байдил тургустунан. Малды сугатарын, эден ашта-арын механизастаан. Канжа-рын чылдар, өржек чүгү-ла сут-биле хандырап кү-рүк котельняны туткан. (Бистин корр.).

Кызыл хобрай дөрт талазыгче херли берген калбары өршенин-ле аякка-агы даштыг чорур. Оларнык чамдыкмын өзүлөгө аажыткан хосталган, кел чорур. Чамдыктары салгырже далаажар.

Идик-хептер аякка-агы дараар, септээр чеглер амыды-ралга бо хүнерде көчүт чүгүлэ, Кызылчаларын индиктер септээр чеге оонурлап турарын бо-ла көр бис. Кажан шагда октатынган азы утукчуларын эрл жайтак идиктер ам катап холга туттунуу кези турарын кым-даа

АГРАР РЕФОРМАЗЫ: дүргедээринин аргазы

Россия Федерациязын кодээ аякка-агы министр В. Н. Хлысту-биле чүгө.

— Виктор Николаевич, солундагы парламенттин «РСФСР-ге чер реформазын боттандырап чорударынык талазы-биле сонгарлаптык мас хемчеглер дугайында» Россия Федерациязын Президентинин Чарлы дээр еске-даа документтер чер реформазыга улам калбак, шийирлел хемчег-лерин ап чорудуп гезелген. Индиктер боттандыраптык колхозтарын шүптү тарды-рынын дугайында сагынды-рыг өвөс бис?

— Россия Федерациязын Президентинин Чарлы болган чазактын хү-дөп алганы колхозтарын сохоттарын, административ-тивтүг мымышкыны аес, а бүтү мөдө аякка-агынын реформазын дүргөн чоруда-рынын аргазын тургузар дээр ол. Кодээ аякка-агынын шүптү адыралыг-га бугурургенин кудулааны кидиз-даа эки сорудалыг дуу-саалдар, айткышындар түвөөлөрүн бербес, кижилерин сонугурулуна иде-гез херек деп көргүсөн.

Реформаны талазычылары күндөс турар деп сана-лар-дыр силер бе?

— Бодунгү аажытты чүдүлү боду тываар артыны реформа берип турар-дыр.

УЛУСЧУ НАМНЫҢ УЛУГ ЧЫЫЖЫ БОЛУР

Сөөлү чылдарда чуртка болуула болушкунарынык садыгы бистин республиканын социал-экономикагит болган политикагит амыды-ралында база талазы-биле илереп турар. Аякка-агынын бүтү адыралында байдал улам нарыдап, бугу-дурдушун хемчезли куду-лак турары-биле чегерелеш-тир, чоңуна политикагит меделери хүн бүрү өзүп, бот-идемей беден. Оон-биле киди нем-херек үгө-дөр, оорларын, арагалар, чыдыс чапкан тыртар, кижилер бот-боттарын хүн-дүлөшөс, харындаа олур-чур, күшөт-чазарлаа, үн-төт-дөрбөдөр дээр ыныш араатанын үгө-дөрүлгөп улам арбыдап турарын киди бугуруу хүнүн көрүп, дээрелин илередип турар.

Саарылгалыг экономикагит кирип, өрткөтөрнү хостуг салыпканын түнөөлүндө, кижилерин, эң ылаңгыт хой аякка-агы өг-бүлөлөрүн, пенсионерлерин, сур-дугуларын, куду шалынып, хуузулда херектин өзөш улустарынык амыдыралыг на-рыкка көндүрүр-ле баскы-рап гезелген. Ол кидида кидиз-даа бараантар бугу-дөрүн, оларны оон-моон таныш-коруп аайы-биле, аны-бүрү мажар аргалар аажылап тып алгаш, каш наат улуг өрткөк чедирин, чижекчелер өзү-биле байып тур-дарларын сапы көндүрүп турар.

Республиканын амыдыра-лында тургустунан мындыг нарын байдал оон үштүнү аргаларын дилеп, келир үени дээр сагыш аарып чоруур, орта хуузулда кир-жик күзөлдөп кижилерин каттыштырып болур. Бот-догунаан Тыванын улусчу намын оон Тургузуу кон-ференциязында декабрь ай-да тургузарында идиг бол-ган. Оон сорулгаларын ук-хуралга хүлээп алган ме-делеге тода айтканын. Манса мындык чүдөлдөрү-немей, онзалан айткандым.

Намын энис сорулгалы-Тыванын бот-догунаанын-нык улам бижылап база камгалал, оом амгы үеде арай эрешеп байдалын боттут улга-шынар-биле байлакшыдын турган, алы-зында арге-хобойдуг күрү-не тургузарыга идемей-лиг кирери болур.

СССР-ге буступ дүшкөн, Рос-сия Федерациязынын күрү-не тургузуу кидиз болуру, оон составында баштап тур-дар республикаларын эрге-лери болган хуузелгелери хоойду үгө-дөр тодаратын-моон бо үеде Тыванын по-литикагит бот-догунаанын-нык улам бижылаарыгче болган камгаларыгче уг-лан хемчеглерин амыр-негетиптип турар деп санап турар бис. Тыва (оспе рес-публикалар-биле нады) бо-дуну өртелерин болган хү-лөөлөрүн тодаргай айткан керээ бугаар федератив-тивтүг күрүнегит тургузуу-чуларынын дег өргөлдө-көңүлү болур. Тыванын бот-догунаан өртелерин кызамаал турар Россия Фе-дерациязынын хоойдуларын, Президентинин чарлыктарын күштүг болурун бистин республиканын Дээр Совети азы Президентини тур сома-ды болур дугайында чүдө-дөр Тыва Республиканын Конституциязына кирерин чедип алыр дээр нам аякка-агы Россия Федерациязын Президентинини төл-өөлөкчелин албан-ажы-лыны бисне тургузарына, черин хуу өнү кидиз саары-на шүптү удуз бис. Тыва Президентинин, боду билдирешин киргенден оскөтүчүлүгүн чажыт ба-дылашыктын бугаар халап болур деп санап турар бис. Бо айткырыларын шийир-дээр аргөкөк чүгүлэ болу-бергенде, республиканын чурткакы чоңууну ре-ферендумун эрттерин чүгүлэ деп, нам көрүп турар.

Бо болган өскө-даа чам-дык политикагит айткыры-ларын көдүрүп турар ужу-руз болза, республикалар-нын бот-догунаанын ду-гайында угуулгаларында айткан өртелерин кыза-маал, харын-даа оларны кырайт. Област-биле дег-гө көр дээр хобойр чүг-ле Россия Федерациязын улуг тургузарынын чамды-зында аес, Тывада бешти бар дээрин чондан чажыр-ган херээ чөвө.

Экономика талазы-биле Улусчу нам амгы үеде чоруттунуп турар чартык-таларын колдуула дегини-шаан, чиг эт, бодуе кура-лырларын чеп аес аякка-агы-лаарыга болган кам-ха-йыра чок төтөлгөзүгүнө удуз, бот бугуруулгелер Тывага аякка-агы дугайы болган дашнаар үндүр садыгы-га таарышкан төнүп продук-цияны бугурургенин угланган турар уктуруг. Кидиз-даа бугуруулгелер (күрүнегит, кооперативтерин, өскө чөр-лөр-биле нады кылган, хуу-күжилерин болган өскө-даа) хамкытын мурунула Тыванын, оон туртталыг-ларыны херелдери кидиз-дир продукцияны бугуру-рин чедип алыр дээр тургу-зар бис. Экономикагит рефор-магит үеде хой урууларын өг-бүлөлөрүн, надылап ка-раанарын, сургуулдарын болган урууларыны кам-галарын күрүнегит күсөли-биле магалдык турары чүгүлэ.

Чоңуна уган-болал амы-дыралын чартыг, республи-када чуртап турар бүтү нацияларын културалын улам хөгжүдөр, чагай чачыкларын, шакын чүдүл-гезин наат дигрээр буу-ныг херекке кирер күзөлдөп бугу-ле партиялар, шийчөш-күштер болган тус-тус кижилер-биле демекчин аякка-агы бистин намын-ыс белем. Чүгө күжүзүгүг надыштырып, бир деминг хөдөлүп турган, мөдө бугу-ш чок чорукту, нем-херек үгө-дөрлөгүн, күмөлдөп, бол-ган амыдыралык бөгүн таваарык турар өскө-даа багай чүдөлдөр аякка-агы ботур дээрине бижыг бү-зүрелди бис.

Аныктарын келир үенис, салгалыкларыны деп са-навышап, оларны эрге-ажыктарын камгаларын, аякка-агы чөр, чурттар бадыл-балат-биле ханды-рарын, билиг-мергежиге өөренирге таарымчалыг байдиларын тургузарын чед-ип алырны идемейлиг кирерин намын хүн бүрү аякка-агы чүгүлэ деп көрүп турар бис.

Республикада, чурт иш-тиде болган даштыкында бугу-ле демократыг, парти-лар депшилдиги, партия-лар, хой-инти организация-лары болган шийчөшкү-нөри-биле харылааны ту-дуп, доктаамал нады аякка-агынын бодан турар бис. Организациягит тургузуу талазы-биле Улусчу нам Россия Федерациязында бар надыл-даа политикагит партияларга каттышпас, бот-тускайлап амылдар.

Салгып турар сорулгаларыны чүгө-ле сонугу-галды кижилерин надыл киркилгези-биле чедип ап болур ыңчанган Бот-догу-наан Тыванын улусчу намын-нык кижигитүгө эртем-билини, националлыг, социал-байдалын, шакын-чүдүлгө-зүн берылдөөлөп, Тыва Республиканын 18 хэр чет-кен муруткамын хүлөп алыр. Бугуруулгө, организа-циян, албан-өөрелдиге хер-езин намын коллективтинг кезигитүгүнө кирип болурун айттып каары артып аес.

Бистин үрөк-бодымысты дегин, салган сорулгалары-ныс чөпсүнүп турар кижилер болган коллективтерин үстүдөн айткышын менавинг, чөр-өдөргө нам үүлери тургузуп, бодунга төлөөлөрүн январь 18-те аажытканы бирги Улуг чымык чорударын дилеп турар бис.

Сыкырбан МОНГУШ. Бот-догунаан Тыванын Улусчу намын бирги Улуг чымык белекээр оркомитеттин даргазы-нык орадакчымы.

эскерин турар апарган. Хептерин өрткө улгатканында аякка-агы, оон садыларга кирбестээни киж бугуру болган чорур.

Ам көчүт идегелдик чеглер идик септээр мастерская-лар боор берген. Мастерлар улустун анаа экекелген идиктерин шегерин кидиз септээр, кремен бээр. Хоорайны Ленин кудумчууна ийи каз идик септээр мастерскаязын мастерлеринден бедик мергежиди чедип алган уран-шеверлер бар.

ЧУРУКТАРДА: идик септегерини кожа турлар. Оларын аттарын (он таладан) Василий Алексеевич Тетерин, Александр Иванович Сирецков дээр. Василий Тетерин мында хой чык болган. Ам өрөөдө гезелген өөреникчи база кызымак аякка-агы, септеген дүргөн болган мынардык кылып берип турар; чагыр-кыяп кирип келген кызылчалар.

Ондар ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Будурун турар аякка-агы. лар акционер будурургенин оруулашында бодуну угуу ап, өрткөтөрнү таарышты-рар аргалыг боор-дур.

— Хүлээ алдынган до-кументтер-биле холбаштыр сохоттарын, колхозтарын салым-хуузу кидиз бооп болурун дугайында чүгө-агыны көрүлгөп.

— Президентинин Чар-лыны бугаар алырга, сов-хоз, колхоз бургузун ийи ай иштедө коллективтин хуралын эрттер ужуруг.

Ол хуралдарга аякка-агынын кидиз хемчеглерин шийир-лиги аажытты деп чүвени хамык-биле салгырып, на-мын шийи аларын шийи-тирлеп апар. Вирезин — партия аякка-агыларын ассоциацияны кидиз өле тургузуулары. Ийи азы акционер ниитиле. Ушкуну — эг-хөргөчиге кичи бу-дуртуну үлүгү кирип, бу-дуртун кооперативтин тургу-зары. Эң сөөлүндө — ол хө-көз азы совхоз, колхоз бо-луп артын каары. Сөөлү ортук шийи алары ыныл-ла шийи боор болду-ла бе.

— Совхоз, колхоз бооп артын каарынын аргазы бар шымакчы?

— Бар. Бир аес коллек-тив мындык шийирин хүлөп алыр болза... Анаа кым-даа чурларын эрге чок. Ын-чалда-даа нарылгалыг, боду черин долуу-биле аажылап

шылдаас аякка-агыларын албадан эде организастаар.

— Совхозтардан, колхоз-тардан үнерини чүрүмү кидизиле?

— Үнүп тура, чөр болган өт-хөргөчиге бодуну үлүгү тарачын алыр ужуруг. Президентинин Чарлыны бугаар тарачын аякка-агыларга бээр черин эң улуг хемчезли база халаска бээр черин өй-чижээ ра-ионга ортума-биле тодар-тынган турар ужуруг.

— Көдөзгө чурткакы-лары чери мурунда алыр эргелиг дээрин деждегелди.

— Эскерткен келген кичи азы хоорай чурткакымы черин ал болур эргелиг, ыңчалда-даа ону көдөзгө чурткакыларын албайн барган черлеринден бээр...

— Көдөзгө аякка-агы тургузуун сохоттар, колхоз-тар тууун турар болгай. Оон салым-хуузу кидиз бооп болуру?

— Көдөзгө аякка-агы чорудууларынык хемчеглерин өскөртүп чүдүдүрүлгө-сүмөлөр бис. Бистин бода-мыс-биле алырга, совхоз-тарын, колхозтарын эде тур-гузарынын эне элтиг хем-чи—тарачын аякка-агылар, инди ассоциацияларын тур-гузары. Ындыг аякка-агы бугуруу бүрүн аякка-агы эргелиг, бот-тускайлап буду-руге болур. 5-7 киши аякка-агы нөдө кооперати-тер, мал фермаларыга сүт тургузууна-даа болгай. Ма-шина-трактор станциянын коллективин биче бугурулге болуп, машина-техника ай-маан септел, ассоциациялар-га ачы-дуза чедирип болур. А бухгалтерия ассоциация-ларга, биче будурулгелерге сан-хөө талазы-биле ачы-дуза чедирер сан-хөө төвү болу-даа болгай. Ынчан чонга аякка-агынын кидизинг бугуруу хууда өңүдө боду үлүгүлү турар ужуруг.

— Агроустур комплек-син удузтурууну күрүне системаны эскерттерин база документтер көрүп турар-дыр. Ынчалда-даа шаптык-тай бээр бир-ле чүве тыптып каар турган болгай.

— Чер реформазын чору-дарына баштайгы үеде тып-тып келген шаптарынынар-ны Президентинин Чарлы чон кылып турар деп санаар-дыр мен. Чижээлөргө, чер-ин эде чүдөрүн айткырыны-га дөрт орган кирип тур-ган чер реформазын дугайы-даа биче комитет чер та-лазы-биле депутат комиссия-зы, улус депутаттарынын Совети болган оон күсө-лү-му. Черин бээрин айта-лаанын чыдагаанарынын 30 хуузу чүптүг аес бол-ган, а ол дээр кым харык-салгалы бидимес турду.

Уланчымы, азеги № 7 «Шыда»... Оон шыдакчынын болууну күзгү аялалыктын түшүндөрү дүш-материалдык союурадагы болуру...

ру Г. Арбаев Брежневке ажыдап бери турган «чот-гаалчылар дегиник» дон-таамал удуртукчуларынын бирөөсү-дир, ошу мен болза...

зини-биле чаартыр дээр, кедейге хамы кылдыр бон-даттыгыр пашаар сагылдыр-гыт турган пашаар, баш-карычы партиянын чога-дып кылып кааны, оон...

СССРде арагалаашкын бол-гаш, алкоогойно дугайында, чогуур элеске шиттирлик хемчеглер азда болза, бисе...

Чармадар садыраза Телевизордун программасы ЯНВАРЬ 15 I ПРОГРАММА МОСКВАДАН

Сөөлгү айлар... дугайы илеткеп, кирип изорин дааскан. Ол хемчег-лери оон соонда чылдарда...

ХАВАН КУДУРУУНУН ШАҢНАЛЫ

Кижини чаш болган элээди чылдарында болган та-варылар, амчыралдык агымы-биле кады ыраан ту-дун, кижини сагыш-сеткилге утундуураас чырык арныны арттырып каар...

Чүвенин шынын чугаалаар, келген хераэмни демги акыгга тө каап берген. «Ол-даа берге айгырыг азе-тир, огул» дээр, ша-даа болбоанда, эрди-биле олчазан доп, узун шывык хаван кудуруун менээ тып берген...

ТР-ниң Садыр министрствозунун садыр баазасы авто-кар чолчагылар (660), көчторларны (660), танымал да-ны (530), юридиктик килдиз эргелекчизин (1000) ажыкча чапал тур.

ХАРДАН ТУДУП ХОЮГЛААН Чоюнд културдуг ош-танымалдык хандылар, олар-нын улусу чачылдары ивентерини сайырадыр бол-гаш алаа бугу таарымчалык байдоллааны тургузар со-рулга-биле Бүгү-россиянын «Вьюговей 92» деп фести-валы дык хей черлерде эртин турар...

Бинчангаш бо ийн команда литииз-биле беш ангы дураулерин хардан шуткуп кылган. Ону кызылчылар болган аалчылар көрүп, со-нуурап турар.

Индекс 667000, Кызыл хоорай, Красноармейская, 100. Републиканын телефоннары: Редакцияны 3-43-34; Хүлээп алыр чер 3-34-26; Оралакчылары 3-33-91; Мамысалгалы секретарь 3-34-92; Кирилкылар 3-45-93; Оралакчылар 3-34-93; Улетур 3-34-73; Көдө ажыл-агым 3-41-16; Социал айтырлар 3-38-82; Кудуруу болган улус өредитге 3-39-15; Аянттаа полдингтер 3-36-25; Меэзээр болган спорт 3-41-23; Улус депутаттар Совете-рияны 3-34-98; Чагаа 3-39-03; Очулга 3-34-39; Корректорлар 3-34-92; Удуртукчулар 2-27-41; Солуур келбей барганда 3-41-23; Улус депутаттар Совете-рияны 3-34-98; Бухгалтерия 3-37-11; АГАР САНЫ: «Тыва социяны № 363305».